

برنامہ پروردگار یکتا

زبان عربی و هویت ایرانی

عیسی متقی زاده

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

استاد رشته زبان و ادبیات عربی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران ۱۴۰۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

فروشگاه کتاب: خیابان کریم خان زند، بین قزنی و ایرانشهر، پلاک ۱۷۶، تلفن: ۸۸۳۱۷۱۹۲

زبان عربی و هویت ایرانی

مؤلف: عیسی متقی زاده

مدیر انتشارات: یدالله رفیعی

مدیر تولید و نظارت: سید محمدحسین محمدی

ویراستار صوری: سیاوش صفری

صفحه‌آرا: جابر شیخ محمدی

مسئول فنی: عرفان بهاردوست

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: گام اول

قیمت: ۶۵۰۰۰ تومان

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

- سرشناسه: متقی زاده، عیسی، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور: زبان عربی و هویت ایرانی، عیسی متقی زاده؛ ویراستار صوری
سیاوش صفری.
مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری: ۲۹۴ ص.
شابک: 978-622-7689-18-1
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: زبان عربی -- ایران -- تاریخ، موضوع: Arabic language-- Iran -- History
موضوع: ویژگی‌های ملی ایرانی، موضوع: National characteristics, Iranian
موضوع: فرهنگ اسلامی، موضوع: Culture, Islamic
موضوع: فرهنگ ایرانی -- تأثیر اسلام
موضوع: Culture, Iranian -- Islamic influences
موضوع: ایران -- روابط فرهنگی -- خاورمیانه
موضوع: Iran -- *Cultural relations -- Middle East
موضوع: خاورمیانه -- روابط فرهنگی -- ایران
موضوع: Middle East -- *Cultural relations -- Iran
رده بندی کنگره: PJA۵۲۹۱
رده بندی دیویی: ۸۹۲/۷۰۹۰۰۲
شماره کتابشناسی ملی: ۷۶۷۵۵۰۶

فهرست

۱۳	مقدمه
	۱. زبان و توسعه فرهنگی
۱۷	مقدمه
۱۸	مبانی نظری
۱۸	۱.۱ چستی زبان
۲۱	۲.۱ کارکردهای اجتماعی و فرهنگی زبان
۲۴	۳.۱ تأثیر متقابل زبان و فرهنگ
۲۵	۴.۱ زبان و بازیابی هویت فرهنگی
۲۶	۵.۱ زبان و هویت فرهنگی قوم
۲۶	۶.۱ نقش عوامل سیاسی در زبان
۲۹	۷.۱ توسعه فرهنگی
۳۱	۸.۱ همبستگی زبان و اجتماع
۳۱	۹.۱ شاخص های توسعه فرهنگی
	۲. جایگاه زبان عربی در سطح جهانی
۳۴	مقدمه
۳۶	۱.۲ تفکیک بین عرب اول و عرب دوم
۳۷	۲.۲ اعراب در آینه قرآن
۳۸	۳.۲ اعراب مسلم

- ۳۹ ۴.۲ زبان عربی
- ۳۹ ۵.۲ منشأ زبان عربی
- ۳۹ ۶.۲ زبان‌های سامی و اتصال آن‌ها به عربی فصیح
- ۴۱ ۷.۲ مروری بر تاریخ زبان عربی
- ۴۲ ۸.۲ عربی کلاسیک
- ۴۴ ۹.۲ عربی امروزی
- ۴۵ ۱۰.۲ دوره‌های تاریخی ادبیات عربی
- ۴۶ ۱۱.۲ اهمیت زبان عربی در روایات
- ۴۸ ۱۲.۲ قرآن کریم و تاریخ ادبیات عربی
- ۴۹ ۱۳.۲ نتیجه
- ۴۹ ۱۴.۲ تأثیر قرآن بر اعراب
- ۵۳ ۱۵.۲ نتیجه
- ۵۴ ۱۶.۲ زبان عربی یکی از ده زبان برتر دنیا
- ۵۴ ۱۷.۲ توزیع جغرافیایی زبان عربی
- ۵۵ ۱۸.۲ پراکندگی جغرافیایی عرب‌زبانان
- ۵۶ ۱۹.۲ فراوانی آثار علمی به زبان عربی
- ۵۷ ۲۰.۲ جایگاه رشته زبان عربی در ایران
- ۵۸ ۲۱.۲ تأثیر زبان عربی بر سایر زبان‌ها
- ۶۲ ۲۲.۲ معرفی مرکز مهم آموزشی ادبیات عربی
- ۶۴ ۲۳.۲ نظر مستشرقان در خصوص نسبت مسلمانان و اعراب با فلسفه و تعقل
- ۶۵ ۲۴.۲ نظر مستشرقان منصف

۳. جایگاه رشته زبان عربی در سطح منطقه

- ۶۷ ۱.۳ جایگاه زبان عربی در منطقه
- ۶۸ ۲.۳ محدوده جغرافیایی خاورمیانه
- ۶۹ ۳.۳ اهمیت و موقعیت استراتژیک خاورمیانه

فهرست ۷

- ۷۱ ۴.۳ اهمیت استراتژیک و نظامی
- ۷۲ ۵.۳ نیاز ایران به روابط با اعراب
- ۷۴ ۶.۳ عوامل تأثیرگذار بر روابط ایران و اعراب
- ۷۶ ۷.۳ خاورمیانه از منظر منافع ملی ایران
- ۷۷ ۸.۳ فرازونشیب روابط ایران با کشورهای منطقه خاورمیانه
- ۸۱ ۹.۳ روابط ایران و عربستان
- ۸۲ ۱۰.۳ روابط ایران با سایر کشورهای منطقه خاورمیانه
- ۸۴ ۱۱.۳ راه کارهای پیش روی ج.ا. ایران و مصر برای گسترش روابط
- ۸۵ ۱۲.۳ زبان دوم کشورهای اسلامی

۴. مؤلفه های تأثیرگذار بر ضرورت گسترش زبان عربی در ایران اسلامی

- ۸۷ مقدمه
- ۸۸ ۱.۴ گستره زبان عربی و تقسیمات
- ۸۹ ۲.۴ اهمیت گسترش زبان عربی
- ۹۰ ۳.۴ ایران و زبان عربی
- ۹۱ ۴.۴ بهره زبان عربی از ایرانی ها
- ۹۳ ۵.۴ سیر زبان عربی در ایران
- ۹۴ ۶.۴ کاربرد دانش های زبان عربی
- ۱۰۰ ۷.۴ عوامل اثرگذاری زبان عربی
- ۱۰۱ ۸.۴ نقش زبان عربی و جایگاه آن در پایداری و توسعه فرهنگ دینی و عمومی کشور
- ۱۰۱ ۹.۴ جایگاه زبان عربی در نظام جمهوری اسلامی ایران
- ۱۰۳ ۱۰.۴ علوم انسانی، دین و زبان عربی
- ۱۰۳ ۱۱.۴ سهم زبان عربی در پذیرش مسائل فرهنگی، دینی و علوم انسانی
- ۱۰۴ ۱۲.۴ ویژگی زبان عربی
- ۱۰۶ ۱۳.۴ سرمایه زاکد
- ۱۰۷ ۱۴.۴ نتیجه گیری این بخش

۵. کارکرد استحکام‌بخشی هویت فرهنگ اسلامی و ایرانی از قیل گسترش زبان

عربی در ایران

- ۱۰۸ ۵. ۱ تأکید اسلام به کسب معرفت دینی
- ۱۰۹ ۵. ۲ تقویت زبان فارسی به عنوان زبان ملی و زبان دوم جهان اسلام
- ۱۱۱ ۵. ۳ زبان دین
- ۱۱۲ ۵. ۴ تئوری‌های زبان دین
- ۱۱۳ ۵. ۵ نقد و بررسی
- ۱۱۳ ۵. ۶ زبان دین، زبان فطرت و هدایت
- ۱۱۶ ۵. ۷ دلیل عربی‌بودن قرآن
- ۱۱۷ ۵. ۸ تأثیر زبان در فرهنگ اسلام
- ۱۱۸ ۵. ۹ نقش زبان عربی در انتقال مفاهیم دینی
- ۱۱۹ ۵. ۱۰ اصول آموزش مفاهیم دینی به کودکان
- ۱۲۵ ۵. ۱۱ نقش رسانه در انتقال مفاهیم دینی

۶. تعامل دوجانبه زبان عربی و فارسی و توسعه فرهنگی

- ۱۲۹ مقدمه
- ۱۳۰ ۶. ۱ بررسی تأثیرپذیری اعراب از پارسیان
- ۱۳۲ ۶. ۲ قصرها و ساختمان‌های مختلف حیره
- ۱۳۲ ۶. ۳ نشانه‌های تأثیر اجتماعی و فرهنگی تجاری
- ۱۳۳ ۶. ۴ فرهنگ و هنر
- ۱۳۵ ۶. ۵ نفوذ ایران در جزیره العرب از راه دین
- ۱۳۶ ۶. ۶ شهریاران حیره و رابطه آن با ایران
- ۱۳۷ ۶. ۷ یمن
- ۱۳۷ ۶. ۸ رابطه دوسویه زبان فارسی - زبان عربی
- ۱۴۱ ۶. ۹ تأثیر زبان عربی در فارسی
- ۱۴۴ ۶. ۱۰ توسعه فرهنگی چیست؟

مقدمه

موضوع تأثیر و کارکرد رشته زبان و ادبیات عربی در تحکیم هویت فرهنگ اسلامی و ایرانی موضوعی بسیار مهم و اساسی است و نیازمند بحث و بررسی و پژوهش بنیادی است. زبان عربی از آغاز حضورش در ایران حضوری خاص و ویژه دارد. وقتی که ایرانی‌ها با شور و شوق و رغبت به آیین جدید روی آوردند، به زبان عربی به مثابه زبان دین جدید توجهی کم نظیر کردند و برای گسترش مرزهای دانش زبانی از هیچ تلاشی فروگذارند و بعد از مدتی که زبان عربی زبان علم آن روزگار شد، آثار علمی خود را به زبان عربی نگاشتند تا همه کسانی که دل در گرو این دین آزادی بخش دارند از محتوای علمی این آثار بهره گیرند. توجه به زبان عربی سبب شد اوج تأثیر و تأثر زبانی را بین دو زبان فارسی و عربی شاهد باشیم.

زبان عربی بخشی از هویت ملی و دینی ایرانی‌هاست و در شناساندن فرهنگ ایران به جهانیان به مثابه قومی متفکر، عمیق، خوش ذوق، دانشمند و دانش دوست نقش بسزایی داشته است. ایرانی‌ها در جهانی کردن زبان عربی، که زبان اسلام و قرآن است، نقش و سهم بی نظیری داشته‌اند؛ بنابراین ارج نهادن به این خدمات متقابل بین اسلام و ایران وظیفه همه دست‌اندرکاران، دانشمندان و دانش‌دوستان است. در درازای بیش از چهارده قرن حضور اسلام در ایران و نزدیک به دوازده قرن تعامل زبان فارسی با عربی در

شکل دهی به فرهنگ ایران، بخش عظیمی از ادبیات فارسی متأثر از فرهنگ و اندیشه اسلامی و زبان و ادبیات آن شده است، به گونه‌ای که درک متون ادبی فارسی بدون مراجعه به امهات کتاب‌های نوشته شده به زبان عربی و حل مشکلات آن ناقص و در برخی موارد ناممکن خواهد بود.

زبان قرآن و به تبع آن زبان عربی زبان نخست دنیای اسلام است. پس از ورود دین مبین اسلام به ایران و پذیرش این دین نجات بخش از سوی مردم، تأثیر همه جانبه آن در تمام شئون فرهنگی و اجتماعی ایرانی‌ها آغازیدن گرفت. تأثیر این زبان در زبان فارسی در لایه واژگانی با دامنه گسترده و بعضاً نحوی با دامنه محدود باقی نماند، بلکه در لایه‌های دیگر زندگی معنوی ایرانی‌ها نیز نمودار گشت. بی تردید فهم بخش عظیمی از میراث به جامانده از این تأثیر و تأثر، که در ادبیات غنی فارسی به یادگار مانده، موقوف به دانستن ریشه‌های اصلی آن است که در قرآن کریم، احادیث نبوی و گفتار ائمه معصوم پراکنده است. بخش دیگری از اثرپذیری زبان و فرهنگ ایرانی‌ها در مواجهه با میراث منظوم و منثور به زبان عربی است که یا ایرانی‌ها آن‌ها را نگاشته‌اند یا ایرانی‌ها در آثار خود از میراث عرب‌های مسلمان سود جسته‌اند.

در این تحقیق تلاش شده کارکردهای زبان عربی در شکل دهی هویت فرهنگی اسلامی ایرانی بررسی شود. از آنجا که در این حوزه تاکنون پژوهش مستقلی انجام نگرفته است، مؤلف امیدوار است این اثر پژوهشی زیرساخت‌های مقدماتی این مسئله مهم را فراهم کرده باشد.

بر خود لازم می‌دانم از همکاری‌های بی دریغ دوست دانشمند، آقای دکتر حسن زاده عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس، در فرایند شکل‌گیری این اثر تقدیر و تشکر کنم.